

Handleiding toets D Start – Begrijpend lezen

Cor Aarnoutse

Toets D Start: Begrijpend lezen

Aard van de toets	2
Aanwijzingen voor toetsafname	2
Voorbeeldopdrachten maken en uitleg	3
Nakijken van de toets: score bepalen	4
Registratieformulier	4
Het niveau van de leerlingen vaststellen	4
Normtabel Toets D Start en rapportcijfers	5
Wat te doen met de toetsresultaten?	5
Psychometrische gegevens	7
Antwoorden en score	8

Toets D Start: Begrijpend lezen

Deze toets voor begrijpend lezen dient na eenheid 2 (in oktober) te worden afgenomen. De bedoeling van deze toets is om u aan het begin van het schooljaar, na ongeveer zes tot acht weken leesonderwijs, een objectief beeld te geven van de begrijpend leesprestaties van uw leerlingen. Omdat de toets aan het begin van het schooljaar wordt afgenomen, is deze toets 'Start' genoemd.

De toets bestaat uit een aantal opdrachten die een nadere uitwerking vormen van de doelen die aan het eind van eenheid 2 dienen te zijn bereikt. Met behulp van een registratieformulier kunt u nagaan in hoeverre de leerlingen zich de kennis en leesstrategieën van eenheid 1 en 2 hebben eigengemaakt. Bovendien kunt u op basis van de verkregen informatie het onderwijs beter afstemmen op de behoeften van de leerlingen. Door aan het begin van het schooljaar deze toets af te nemen, kan voorkomen worden dat leesproblemen ontstaan en kan tijdig gerichte hulp worden geboden aan leerlingen die dat nodig hebben.

Aard van de toets

Toets D Start is een doelstellinggerichte toets op het gebied van begrijpend lezen. De toets meet de kennis en strategieën die in eenheid 1 en 2 van *Ondersteboven van lezen* (DI) zijn behandeld. Hij stelt u in staat om vast te stellen of de leerlingen de twee belangrijkste doelen van deze eenheden hebben bereikt. Deze doelen zijn:

- De leerlingen lezen een informatieve of verhalende tekst en stellen daarbij vragen die betrekking hebben op de titel, de tekening en de soort tekst. Bovendien lossen ze het probleem van een moeilijk woord of moeilijke passage op, voorspellen het verdere verloop van de tekst en stellen de hoofdgedachte vast.
 - De leerlingen kunnen de belangrijkste kenmerken van een weersituatie noemen en die kenmerken in groepen verdelen zoals bewolking, neerslag, wind en temperatuur.
- Het zal duidelijk zijn dat er een zekere overlap bestaat tussen het eerste en tweede doel.

Als maat voor de bekwaamheid om bovenstaande kennis en strategieën toe te passen, geldt het aantal van 28 opdrachten waaruit de toets bestaat. De opdrachten zijn onafhankelijk van elkaar en klimmen niet op in moeilijkheidsgraad. De toets leent zich voor groepsgewijze en individuele afname.

Aanwijzingen voor toetsafname

Hieronder staan enkele algemene aanwijzingen voor de toetsafname en een aantal specifieke aanwijzingen om de leerlingen voor te bereiden op de toetsafname.

Algemene aanwijzingen

Toets C Start kunt u het beste direct na eenheid 2 afnemen. De volgende aanwijzingen geven aan hoe u daarbij te werk gaat:

- Bestudeer de aanwijzingen voor het afnemen van de toets. Lees de opdrachten voor de leerlingen door.
- Neem de toets bij voorkeur 's ochtends af, want dan is de concentratie van de leerlingen het hoogst.
- Zorg voor orde en rust in de klas. Zet de tafeltjes uit elkaar om afkijken te voorkomen.
- Zorg ervoor dat iedere leerling een potlood en een gum heeft. Zorg voor reservepotloden.
- Aan de eigenlijke toets gaat een instructie van 10 minuten vooraf. Volg de instructie (zie: Specifieke aanwijzingen) nauwkeurig, zonder het contact met de klas te verliezen. Let erop dat alle leerlingen u begrijpen. Herhaal uw uitleg zo nodig.

- Na de instructie maken de leerlingen de toets zelfstandig. De afnametijd bedraagt 50 minuten. Geef leerlingen die de toets niet af kunnen krijgen de gelegenheid om deze later die ochtend of 's middags alsnog af te maken.
- Als de leerlingen klaar zijn, leggen ze de toets op de hoek van hun tafeltje. Ze gaan verder met een opdracht die u vooraf op het bord hebt geschreven. Vanzelfsprekend mag deze opdracht de rust in de klas niet verstoren.

Specifieke aanwijzingen

In het volgende leest u hoe u de leerlingen op de toets voorbereidt en de voorbeeldopdrachten met hen doorneemt:

- Vertel de leerlingen dat ze een toets met opdrachten krijgen. Zeg tegen hen dat ze de opdrachten zo goed mogelijk moeten maken. Op die manier kunnen ze laten zien hoe goed ze kunnen lezen.
- Deel de toets uit. Laat de leerlingen hun voor- en achternaam op de toets schrijven.
- Vertel de leerlingen dat u samen met hen enkele voorbeeldopdrachten gaat doornemen. Zo weten ze hoe ze de verschillende opdrachten in de toets moeten maken. Specifieke informatie over de voorbeeldopdrachten treft u in de paragraaf *Voorbeeldopdrachten maken en uitleg*. Besteed, als u klaar bent met de voorbeeldopdrachten, aandacht aan de volgende punten:
 - Vertel de leerlingen dat ze nu weten hoe ze de opdrachten moeten maken. Benadruk dat ze in de toets niets mogen overslaan.
 - Zeg dat de leerlingen nu nog iets mogen vragen, zo meteen kan dat niet meer.
 - Benadruk dat de leerlingen niet mogen afkijken.
 - Vertel de leerlingen dat ze hun werk goed moeten nakijken als ze klaar zijn. Geef ook aan welke opdracht ze gaan uitvoeren als ze klaar zijn. Schrijf die opdracht vóór het behandelen van de voorbeeldopdrachten op het bord.

Voorbeeldopdrachten maken en uitleg

De toets begint met een aantal voorbeeldopdrachten. De bedoeling van deze opdrachten is de leerlingen voor te bereiden op het maken van de toets. Als de voorbeeldopdrachten gezamenlijk zijn gemaakt en besproken, moeten de leerlingen in staat zijn om de toets zelfstandig te maken. Volg bij het behandelen van de voorbeeldopdrachten onderstaande aanwijzingen:

Voorbeeldopdracht 1

Toets D Start bevat voor de instructie een tekst met drie voorbeeldopdrachten. U begint met het voorlezen van de eerste opdrachtregel: *Lees de volgende tekst*.

U vertelt de leerlingen dat het de bedoeling is om hierna de tekst te lezen die eronder staat. De titel luidt: *Het verdriet van een reiger*. Vervolgens leest u de tekst voor.

Daarna leest u voorbeeldopdracht 1 voor, terwijl de leerlingen meelesen.

1 De titel van deze tekst is: 'Het verdriet van een reiger'.

Waarom is de reiger verdrietig?

- omdat hij vergeten is zich voor te stellen
- omdat hij van de oppasser nooit een visje krijgt
- omdat hij honger heeft
- omdat hij maar een klein visje krijgt

Vraag de leerlingen welk antwoord goed is. Laat ze na enig overleg het tweede antwoord aankruisen.

Voorbeeldopdracht 2

Lees voorbeeldopdracht 2 voor, terwijl de leerlingen meelesen.

2 Zijn de zinnen goed of fout?

- Een reiger is een vogel. goed fout
- Een zeeleeuw lust geen vis. goed fout
- Een reiger kan goed vliegen goed fout
- Een sardientje is een vis. goed fout

Lees de eerste zin voor en vraag de leerlingen of de zin goed of fout is. Laat ze het antwoord van hun keuze aankruisen. Bespreek daarna het juiste antwoord: *goed*. Op dezelfde wijze bespreekt u ook de volgende zinnen. Deze zijn achtereenvolgens: *fout, goed, goed*. Leerlingen

die de opdracht niet goed hebben gemaakt, verbeteren hun antwoord(en) door het foutieve antwoord uit te gummen en vervolgens het juiste antwoord duidelijk aan te kruisen.

Voorbeeldopdracht 3

Lees voorbeeldopdracht 3 voor, terwijl de leerlingen meelesen.

3 Zoek in elk rijtje één woord dat er niet bij hoort.

Zet onder die woorden een streep.

zeeleeuw zwemmen groente vis eten

reiger vleugels vis eten zoogdier

dierentuin oppasser huisarts leeuwen

Vraag de leerlingen waarom het woordje *niet* onderstreept is. Lees daarna de woorden van de eerste regel voor: *zeeleeuw*, *zwemmen*, *groente*, *vis eten*. Bespreek met de leerlingen welk woord niet in dit rijtje thuishoort. Het goede antwoord is: *groente*. Laat dit woord onderstrepen. Bespreek op welke wijze regel 2 (het goede antwoord is: zoogdier) en regel 3 (het goede antwoord is: huisarts).

Leerlingen die de opdracht niet goed hebben gemaakt, verbeteren de fouten en maken daarbij gebruik van hun gum. Als u er zeker van bent dat alle leerlingen begrijpen wat de bedoeling is, kan begonnen worden met het maken van de toets.

Nakijken van de toets: score bepalen

Op pagina 8 van deze handleiding vindt u een overzicht van de juiste antwoorden en bijbehorende score.

De score van een leerling (in toetsjargon: de ruwe score) is het aantal opdrachten dat een leerling goed heeft gemaakt. Overgeslagen opdrachten, opdrachten waarbij meer alternatieven als juist zijn aangegeven of opdrachten waarbij onduidelijk is welke keuze de leerling heeft gemaakt, worden fout gerekend. Een leerling die bijvoorbeeld vijf opdrachten fout heeft gemaakt, twee opdrachten heeft overgeslagen, en bij één opdracht een onduidelijke keuze heeft gemaakt, krijgt als ruwe score $28 - 5 - 2 - 1 = 20$.

Registratieformulier

Voor het registreren van de leerlingresultaten van Toets D Start kunt u gebruikmaken van een registratieformulier. Op dit formulier noteert u de namen van de leerlingen, de behaalde ruwe scores en de behaalde niveaus. Verder hebt u de mogelijkheid om een foutenanalyse te maken. Hierbij registreert u in welke categorieën van doelstellingen de leerling de fouten heeft gemaakt. Zo kunt u precies zien wat eventueel de zwakke plekken zijn van een leerling. U kunt daar in uw onderwijs vervolgens rekening mee houden.

Het registratieformulier kunt u downloaden via de link:

www.onderstebovenvanlezen.nl/evaluatie.

Het niveau van de leerlingen vaststellen

Nadat u de score hebt bepaald, neemt u de normtabel erbij. De normtabel is gebaseerd op de c-schaal. Bij een c-schaal onderscheidt men elf niveaus en houdt men in sterke mate rekening met de normaalverdeling. De c-schaal maakt meer onderscheid tussen de scores van zwakke en goede lezers dan andere schalen, zoals bijvoorbeeld de decielschaal. Dat is dan ook de reden waarom wij gekozen hebben voor het gebruik van de c-schaal bij het presenteren van de normen. Zoek in de normtabel de ruwe uitslag van een leerling op. Vooraan in de tabel, op dezelfde regel als de ruwe uitslag, vindt u het niveau van deze leerling. Een voorbeeld: een leerling uit groep 7 maakt Toets D Start. Zijn ruwe score is 17. U neemt de normtabel voor u en zoekt score 17 op. Uit de tabel blijkt dat deze score correspondeert met niveau 6 op de c-schaal. U weet nu dat deze leerling een prestatie heeft geleverd waar ten minste 40% van de leerlingen uit de normgroep onder blijft; minstens 50% van de jaargroepgenoten overtreft deze prestatie; en 20% van de leer-

lingen uit de normgroep behaalt hetzelfde niveau. Niveau 6 geeft dus een gemiddelde prestatie aan, een prestatie die gemiddeld door de leerlingen van de normgroep werd geleverd.

Bij toepassing van de normtabellen dient u rekening te houden met de grootte van de fout die u gemiddeld bij een meting met welke toets dan ook kunt verwachten (de standaardmeetfout). Als u deze standaardmeetfout in aanmerking neemt, voorkomt u dat u te veel betekenis hecht aan kleine verschillen tussen de scores van individuele leerlingen. De standaardmeetfout van Toets D Start bedraagt 2.0.

In het gegeven voorbeeld betekent dit het volgende: De leerling behaalt een score van 17 voor de toets. U houdt er rekening mee dat in deze score mogelijk een meetfout ligt besloten. Deze fout bedraagt 2.0. Uitgaande van deze fout kunt u een schatting maken van de echte score, dat wil zeggen van de score die de leerling behaald zou hebben als de toets volledig betrouwbaar was. Met een kans van twee op drie kunt u aannemen dat de echte score van de leerling zal liggen tussen $17-2.0$ en $17+2.0$ ofwel tussen 15 en 19. Bij toepassing van de c-schaal betekent dit dat het mogelijk is dat de prestatie van de leerling niet tot niveau 6 behoort, maar tot niveau 5 of 7.

Normtabel Toets D Start en rapportcijfers

Hieronder vindt u allereerst de normtabel voor Toets D Start volgens de c-schaal. De normtabel is gebaseerd op een toetsafname bij 391 leerlingen in groep 7 van het basisonderwijs. Meer informatie over de ontwikkeling en normering van deze toets kunt u desgewenst vinden u in de paragraaf *Psychometrische gegevens*.

Regelmatig wordt door leerkrachten gevraagd op welke wijze de niveaus kunnen worden omgezet naar rapportcijfers of naar een waardering op het rapport. Hieronder treft u een advies hierover aan.

niveau	ruwe score	grootte van de groep
1	0-6	1 %
2	7-8	3 %
3	9-11	7 %
4	12-14	12 %
5	15-16	17 %
6	17-18	20 %
7	19-20	17 %
8	21-22	12 %
9	23-24	7 %
10	26	3 %
11	28	1 %

Normtabel 'Toets D Start'

niveau	cijfer	waardering
niveau 9, 10, 11	9-10	zeer goed
niveau 8	8	goed
niveau 7	7	ruim voldoende
niveau 6	6	voldoende
niveau 5	5	onvoldoende
niveau 4	4	slecht
niveau 1, 2, 3	3	zeer slecht

Rapportcijferstabel 'Toets D Start'

Wat te doen met de toetsresultaten?

Met behulp van de toets kunt u op objectieve wijze nagaan of een leerling, een groep leerlingen of de hele klas het gewenste niveau heeft bereikt. Wat het gewenste niveau is, is niet eenvoudig te bepalen. Dat is onder andere afhankelijk van uw situatie en mogelijkheden en die van uw leerlingen. Eisen dat alle leerlingen minimaal niveau 6 halen, is wellicht te veel van het goede. Duidelijk is in ieder geval wel dat leerlingen met een score van 11 of lager extra hulp nodig hebben. Leerlingen met een score van 6 of lager komen zeker voor verder (diagnostisch) onderzoek in aanmerking. Informatie over diagnostische instrumenten is te vinden in *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1-4* van Wentink en Verhoeven (Expertisecentrum Nederlands, 2001).

Om na te gaan welke hulp de desbetreffende leerlingen nodig hebben, kunt u een analyse maken van hun fouten. U noteert op het desbetreffende registratieformulier welke items de leerlingen slecht hebben gemaakt en welke doelen ze niet hebben bereikt. De volgende informatie is daarbij van belang:

- Een leerling die zwak scoort op de items 1, 2, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 en 22 vraagt zich voor, tijdens en na het lezen van een informatieve of verhalende tekst onvoldoende af waar een tekst over gaat, wat hij al van het onderwerp weet, wat voor een soort tekst het is, wat het moeilijke woord of de moeilijke zin of passage betekent, hoe de tekst verder gaat en wat de hoofdgedachte is.
- Een leerling die zwak scoort op de items 3, 4, 5, 6, 11, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 en 28 kan de belangrijkste kenmerken van een weersituatie niet noemen en die kenmerken niet in groepen verdelen zoals *bewolking*, *neerslag*, *wind* en *temperatuur*.

Merk op dat de items 21 en 22 onder beide doelen staan vermeld.

Als u weet welke doelen de zwakke leerlingen niet hebben bereikt, kunt u uw onderwijs daarop afstemmen. Met behulp van het registratieformulier kunt u een en ander goed in kaart brengen. Welke mogelijkheden zijn er om uw onderwijs af te stemmen op de behoeften van uw leerlingen?

- Als eerste kunt u een groepje samenstellen met lezers die vergelijkbare problemen hebben bij het lezen van teksten. Samen met deze leerlingen kunt u de items die zij fout hebben gemaakt nog een keer hardop denkend maken, zodat de leerlingen kunnen ervaren hoe je te werk kunt gaan bij het lezen van een tekst en het beantwoorden van de vragen. Zelf kunt u op deze wijze zien waarmee de leerlingen vooral moeite hebben.
- Ook kunt u één of twee eerder gelezen teksten uit eenheid 1 en 2 selecteren en die teksten samen met het groepje nog een keer hardop denkend lezen. Daarbij legt u het accent op de begrippen en de relaties tussen die begrippen. De leerlingen ervaren zo op welke wijze zij gericht teksten kunnen aanpakken om te komen tot het begrijpen van de inhoud van die teksten.
- Het derde advies dat wij u geven, is weliswaar niet spectaculair maar het is wel zeer effectief. Leerlingen die zwak scoren op de toets voor begrijpend lezen weten meestal niet hoe ze een tekst moeten aanpakken, ze weten niet wat ze moeten doen om een tekst te kunnen begrijpen. Het begeleid maken van de opdrachten in het Routeboek levert bij deze leerlingen het meeste resultaat op. Wij adviseren u daarom om een klein groepje samen te stellen van leerlingen die zwak scoren op de toets voor begrijpend lezen en deze leerlingen, in tegenstelling tot de andere leerlingen die zelfstandig aan deze opdrachten werken, te begeleiden bij het maken van de opdrachten. Door hardopdenkend samen met deze leerlingen een tekst aan te pakken, ervaren zij heel concreet en heel direct wat je allemaal kunt doen om een tekst goed te begrijpen. De praktijk heeft uitgewezen dat deze leerlingen hiervan veel leren. Ook kunt u hierbij zelf waarnemen hoe deze leerlingen de opdrachten maken en welke tekorten zij in kennis (begrippen en woordenschat) en in het gebruik van strategieën vertonen.
- Voor leerlingen die zwak scoren op de items die op begrippen (woordenschat) betrekking hebben, is het belangrijk dat u voortdurend en expliciet aandacht besteedt aan de verdere ontwikkeling van de woordenschat van deze leerlingen. Niet alleen in het lees- en taalonderwijs overigens. De ontwikkeling van de woordenschat zou bij deze leerlingen een aandachtspunt moeten zijn voor alle lessen. Het boekje *Met woorden in de weer* van Van den Nulft en Verhallen (Coutinho, 2002) geeft hiervoor talloze, bijzonder praktische tips! Ook kunt u deze leerlingen laten werken met het computerprogramma *Woordenschat bij Ondersteboven van lezen*. In dit programma krijgen de leerlingen een groot aantal woorden aangeboden die passen binnen de thema's van de methode. Door bepaalde leerlingen frequent met dit programma te laten werken (het liefst dagelijks), kunt u ervoor zorgen dat de woordenschat van deze leerlingen een flinke impuls krijgt.

In verband met de verdere diagnostiek zijn ook de volgende twee uitgaven van belang:

- Wentink, H. & Verhoeven, L. (2001). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1-4*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Aarnoutse, C., e.a. (2003). *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Psychometrische gegevens

Het ontwikkelen en normeren van een toets dient altijd volgens bepaalde richtlijnen en procedures te verlopen. Bij de ontwikkeling is de toets afgenomen bij een grote groep leerlingen, die representatief is voor de leerlingen in groep 6 van het basisonderwijs.

aantal leerlingen:	391
aantal items:	28
gemiddelde:	17
standaarddeviatie:	4.46
mediaan:	17
p-waarde:	.61
alfacoëfficiënt:	.79
standaardmeetfout:	+/- 2.0

Tabel: Psychometrische gegevens van 'Toets D Start'

Antwoorden en score

Hierna zijn de antwoorden van de toets opgenomen. Voor elke goed beantwoorde opdracht krijgt de leerling één punt. Voor zover niet anders vermeld, moeten de opdrachten zonder fouten zijn beantwoord.

Bij opdrachten met * (hieronder zijn dat de opdrachten 2, 3, 6, 8, 11, 14, 18, 19, 20, 25 en 26) staan antwoorden gegeven en moet de leerling bij elk antwoord ervoor kiezen om het antwoord al dan niet te onderstrepen of aan te kruisen. Als er bijvoorbeeld zes mogelijke antwoorden zijn, dan zijn er dus ook zes mogelijkheden om iets fout te doen (bijvoorbeeld: een antwoord wel onderstreept terwijl dat antwoord niet moest worden onderstreept, of een antwoord niet onderstreept terwijl dat wel moest worden onderstreept). Bij deze opdrachten hoeft de leerling niet alles goed te hebben om toch een vol punt te scoren. In de tabel ziet u hoeveel leerlingen per opdracht goed moeten hebben om een punt te krijgen.

1	Antwoord 4: Dat er iets bekend wordt wat geheim moet blijven.		1 punt
2	Antwoord: goed, fout, fout, goed, fout	4 of 5 hokjes juist aangekruist	1 punt*
3	onderstrepen: stroom, spanning, energie	6 of 7 woorden juist	1 punt*
4	Antwoord 1: Bij onweer zit er elektriciteit in de lucht die een uitweg zoekt.		1 punt
5	Antwoord 4: Die zorgt ervoor dat de stroom veilig wordt afgevoerd.		1 punt
6	Antwoord: goed, goed, fout, fout, goed	4 of 5 hokjes juist aangekruist	1 punt*
7	Antwoord 1: Een verslag.		1 punt
8	Antwoord: wedstrijd, medaille, publiek	5 of 6 woorden juist	1 punt*
9	Antwoord 4: In de wedstrijden voor het kampioenschap hebben laten zien dat ze goed genoeg zijn.		1 punt
10	Antwoord 3: Welk land het kampioenschap heeft gewonnen.		1 punt
11	Antwoord: goed, fout, goed, goed, goed, fout	4, 5 of 6 hokjes juist aangekruist	1 punt*
12	Antwoord 1: In een brief.		1 punt
13	Antwoord 4: Door een regel verder te lezen.		1 punt
14	Antwoord: club, zeilen, blauwe blouses, bootsman, zeevaart, kwartiermeester, baksmaten	9, 10 of 11 woorden juist	1 punt*
15	Antwoord 4: Door een paar regels verder te lezen.		1 punt
16	Antwoord 2: Een dwarsbalk aan de mast waar het zeil aan vastzit.		1 punt
17	Antwoord 1: Dat is nodig om steeds wind in de zeilen te krijgen.		1 punt
18	Antwoord: fout, fout, goed, fout, fout, goed	4, 5 of 6 hokjes juist aangekruist	1 punt*
19	Antwoord: goed, fout, goed, goed	4 hokjes juist aangekruist	1 punt*
20	Antwoord: held, vechten, oorlog, eerlijk, vrijheid	6, 7 of 8 woorden juist	1 punt*
21	Antwoord 2: Een depressie is een lagedrukgebied.		1 punt
22	Antwoord 3: Een informatieve tekst.		1 punt
23	Antwoord 3: De druk van de lucht.		1 punt
24	Antwoord 2: Zorgt voor wind en vaak ook regen.		1 punt
25	Antwoord: niet leuk, somber, buien	6, 7 of 8 woorden juist	1 punt*
26	Antwoord: goed, goed, fout, fout	3 of 4 hokjes juist aangekruist	1 punt*
27	Antwoord 4: Temperatuur, neerslag, bewolking en wind.		1 punt
28	Antwoord 2: Warmte van de lucht.		1 punt